

Max Juhasz

facebook bilješke o
FOTOGRAFIJI

Revolucija Duše

Volim jutro, naročito ovakvo kao što je danas, maglovito i melankolično, jutro kada sa svojim psom odem na nasip u dugu šetnju pokraj Save. Trenuci su to kada imam priliku biti sam sa sobom, resetirajući misli i čisteći ih od nagomilanih problema, strahova i ostalih ovozemaljskih briga koje svi manje više nosimo, a u ovom današnjem vremenu čini se da ih svi nosimo više, ako ne i previše. Dokolica, mir, vrijeme za kontemplaciju pogonsko su gorivo svakoga kreativca. Većina onih zaposlenih od 9 do 17 a često i duže, smatraju to lijenošću, traćenjem vremena ili već nečim sličnim tretirajući umjetnike poput parazita u svijetu gdje se krvavo radi za novac. Uvijek je tako bilo i uvijek će tako biti.

Moji bliski prijatelji znaju za korak koji sam napravio da bih bio tu gdje jesam i da bih radio to što radim. Nasmiješivši se jednog dana, netom prije početka recesije 2008. godine, u jednom potezu sišao sam sa "vrtuljka", ostavio iza sebe siguran i dobro plaćeni posao, pozdravio korporativna preseravanja i "timski" rad, usput pozdravljajući i veliku većinu materijalnih želja, zadržavši tek one praktički nužne za goli život i opstanak vlastite obitelji. Hrabrost ili ludost, svatko će odabrati prema načinu na koji sam živi, kako bi želio živjeti i što smatra pravim smislom života.

No mnogi u stvari ne znaju da posao koji neki kreativac radi, a to je itekako posao ma što god netko o tome mislio, neizostavno uključuje trenutke mira, kontemplacije pa čak i dokolice jer im takvi trenuci pomažu da vide, shvate, otkriju stvari koje ostaju skrivene mnogima iz vojske vrijednih, zaposlenih i nadasve "produktivnih" ljudi čiji je krajnji smisao života u ovom konzumerističkom ludilu tek odlazak vikendom u neki od shopping centara, dobar automobil, odjeća po mogućnosti s nekakvom markom, fini widescreen TV na kojem će se moći gledati najnovije saponice ili stupidne kvizove iz kojih tu i tamo izađe poneki milijunaš, a u zadnje vrijeme aktualna je i nabavka najnovijih iPhonea i sl. elektronskih gadgeta koji izlaze redovito, svakog dvanaestog petka u godini. Mainstream i bezdušje na svakom koraku.

Naravno da je teško razumjeti činjenicu kako moj radni dan u stvari traje cijeli dan uključujući subote, nedjelje pa čak i praznike, a počinje tako što ustajem s fotografijom s kojom redovito i liježem, jer fotografija jednostavno ne poznaje radno vrijeme. Posao je to koji uključuje sve težu i skuplju nabavku filmova i fotografskog materijala, kupovinu, servis i eventualni popravak fotografske opreme, smišljanje i promišljanje projekata, pripremu i odlaske na teren, fotografiranje, razvijanje filmova i selekciju snimljenog materijala, skeniranje, uređivanje i ažuriranje vlastitih web stranica, izrada fotografija, čitanje, konstantno učenje, odlaske na izložbe, mejlanje, praćenje fotografije u svijetu, kontaktiranje, traženje sredstava za knjige, izložbe, traženje kupaca za svoje fotografije, knjige... sve je to itekakav posao.

No, velika većina kreativaca ovog svijeta, bili oni pisci, kipari, slikari, glazbenici ili fotografi žive loše, gledajući neke opće prihvaćene standarde "dobrog" života. Manjak tržišta reklo bi se i složio bih se s tim. No tržište čine ljudi, točnije rečeno njihove duše i emocije (kolekcionari obično imaju računicu prije duše), a ljudi koji kupuju nešto vrijednije od puke materije sve je manje i manje, kao i onih koji u takvim proizvodima mogu vidjeti i osjetiti određenu nematerijalnu vrednotu jer kreativci u stvari i ne proizvode materiju. Njihov osnovni proizvod je ugrađen u materiju (ako govorimo o likovnjacima), a i sasvim drukčije prirode čiju pravu vrijednost najčešće uspijevaju vidjeti tek oni koji nisu do kraja samljeveni kapitalističko-robotovlasničkim žrvnjem. Obično su to oni slični nama, slobodni ili poluslobodni duhom ali praznih džepova ili nešto rijeđe oni koji imaju novca i vremena pobrinuti se za sebe i svoj duh. Stoga je uvijek upitno i neizvjesno hoće li i koga će kreativac zainteresirati sa svojim djelima.

Ova umjetno stvorena ekonomska kriza i recesija iznjedrila je jednu varijantu stare narodne poslovice koja bi glasila; "Ma što god tko radi, radi jer se strašno boji gladi." Umjetnici su se tu i tamo većinom privikli na "glad", no nikako se ne mogu pomiriti sa nestajanjem i ono malo ljudskoga što bi svaki čovjek trebao imati i osjećati, stoga je njihovo postojanje opravdano, dapače čak i poželjno u svijetu gdje ljudi mahom postaju roboti predajući svoje duše novcu i vražjim marketinškim smicalicama, nemajući vremena a niti želje posegnuti za nečim dubljim ili ostaviti nešto svoje, trajnije od pukih zidova, automobilskog lima ili bankovnog računa. Da smo svi u stanju pokazati zube takvom životu, ovaj svijet ne bi trebao umjetnike. Svi bi smo bili umjetnici, svi bi smo bili sretniji i svima bi nam bilo bolje. No, da ne bi netko ovu bilješku shvatio kao nekakvo patetično naricanje nad sudbinom umjetnika, namjera mi je bila iznijeti tek činjenice i stanje svijesti današnjeg čovjeka. Možda bi bilo bolje shvatiti ovu bilješku prije kao mali poziv na revoluciju ali ne revoluciju u smislu idemo rušiti, paliti i ubijati jer time se ništa značajno neće promijeniti, osim možda garniture na vlasti. Mislio sam na revoluciju vlastite duše, jer čini mi se da mijenjajući vlastitu svijest možemo promijeniti cijeli svijet a da se pri tome osjećamo sretnima i nadasve živima.

Uostalom dobili smo tek jedan ovozemaljski život (možda i više, ne znam) stoga se valja zapitati što činimo sa svojim životima, da li smo sretni u njemu i imamo li hrabrosti išta promijeniti da nam bude bolje. Kako sve počinje od nas samih, vjerujem da svatko može ponešto učiniti prvenstveno za sebe jer time će učiniti mnogo i za druge. Ja nemam puno ali imam sve što mi je potrebno da budem sretan, uključujući i psa. Ništa više i ništa manje.

Fotografi & Škljocala

Zahvaljujući jednom dragom prijatelju i kolegi fotografu, ljetos sam se domogao vrlo zanimljive knjige koja se na žalost više ne može kupiti a teško ju je i u antikvarijatima pronaći. Iz tog razloga ju je fotokopirao i poslao mi je poštom na čemu mu još jednom od sveg srca zahvaljujem. Riječ je o knjizi Viléma Flussera - "Filozofija Fotografije", a koju sam ovih dana opet pročitao. Čitajući je naišao sam na jedan ulomak koji me podsjetio na moju bilješku "Like & Dislike" no u knjizi je to puno bolje pojašnjeno, a rekao bih i žešće. Iz tog razloga dao sam si truda prepisati ga, te vam ga nudim na čitanje a u kojem se sasvim dobro pojašnjava razlika između fotografa i "fotografa". Nakon ovog malog ulomka iz sjajne Flusserove knjige koja o fotografiji promišlja iz jednog filozofskog rakursa, neki bi se možda mogli zapitati trebaju li im doista njihovi DSLRi bog-te-pita-koji Mark broj ili još gore iPhoneovi i sl. skalamerije koje nam fotografska i njoj prateća industrija servira skoro pa na dnevnoj bazi. No da ne bih ja sad previše pametovao, pročitajte sami što ima za reći netko tko to može puno bolje objasniti nego ja;

Ulomak iz knjige "Filozofija Fotografije";

Danas gotovo svatko ima foto-aparat i njime škljoca. Onako kao što je gotovo svatko naučio pisati i proizvoditi tekstove. Tko zna pisati, zna i čitati. Onaj tko, međutim, zna škljocati fotografskim aparatom, ne mora obavezno znati i dešifrirati fotografije. Da bi se shvatilo zašto amaterski fotograf može biti fotografski nepismen, valja se osvrnuti na demokratizaciju fotografiranja - čime će istodobno biti općenito razmotreni i neki aspekti demokracije.

Foto-aparate kupuju ljudi koje je marketinški aparat programirao za takvu vrstu kupnje. Kupljeni će foto-aparat tako biti "posljednji model" tj. jeftinija (ili skuplja), manja, automatskija i učinkovitija od prethodnih modela. Kao što smo već utvrdili, to sukcesivno usavršavanje modela počiva na feedbacku kojime "škljocala" hrane fotografsku industriju, a spomenuta automatski uči iz njihova ponašanja (i stručnog tiska koji je neprestano opskrbljuje rezultatima testiranja). To je bit postindustrijskog napretka; aparati se usavršavaju posredstvom društvenog feedbacka.

Iako se kamera zasniva na složenim znanstvenim i tehničkim principima, vrlo je jednostavno navesti je na funkcioniranje. Premda je strukturalno kompleksna, foto-aparat je funkcionalno jednostavna igračka. U tome foto-aparat predstavlja suprotnost šahu koji je strukturalno jednostavan i funkcionalno kompleksan: pravila šaha su jednostavna, ali je teško dobro igrati šah. S foto-aparatom u ruci mogu se raditi izvrsne fotografije a da se pritom pojma nema kakvi se procesi mogu pokrenuti pritiskom okidača. Škljocalo se od fotografa razlikuje po svojoj opčinjenosti strukturalnom kompleksnošću svoje igrčke.

Za razliku od fotografa i šahista, on ne traga za "novim potezima", za informacijama, onime nevjerovatnim, već zahvaljujući sve perfektnijoj automatizaciji nastoji što više pojednostaviti svoju funkciju: on se opija automatiziranošću fotografskog aparata koju nije u stanju prozrijeti. Amaterski foto-klubovi mjesta su za opijanje strukturalnim kompleksnostima aparata, mjesta euforije, postindustrijska opijumska gnijezda.

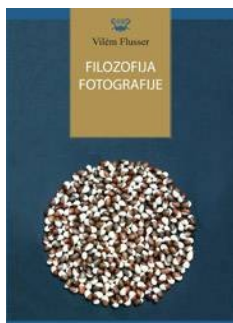
Foto-aparat od svog vlasnika (od onoga tko je njime opsjednut) traži da neprestano "okida" njime, da stalno iznova proizvodi redundantne slike. Ta fotomanija vječnog ponavljanja istoga (ili vrlo sličnoga) naposljetku vodi do one točke na kojoj se škljocalo bez foto-aparata počinje osjećati slijepim: nastupa navikavanje na drogu. Škljocalo tada svijet može vidjeti još samo preko aparata i u fotografskim kategorijama. On nije "iznad" fotografiranja, već je svladan pohotom svoga aparata postao produženim samookidačem istog tog aparata. Njegovo ponašanje postaje automatsko funkcioniranje kamere. Posljedica toga je neprestana bujica nesvjesno proizvedenih slika koje tvore pamćenje aparata, memoriju za automatsko funkcioniranje. Gledaju li se fotografije nekog škljocala, ne vide se doživljaji, spoznaje ili vrijednosti nekih osjećaja, već automatski realizirane mogućnosti aparata. Na taj način dokumentirano putovanje pohranjuje tek mjesta i datume kada je škljocalo bilo ponukano pritisnuti okidač, pokazujući gdje je aparat sve bio i što je sve ondje radio. To vrijedi i za svekoliku dokumentarnu fotografiju. Dokumentarist, jednako kao i škljocalo, uvijek je zainteresiran za nove scene na uvijek jednak način promatranja.

Nasuprot tome, fotograf je u onome smislu na koji se ovdje misli (slično šahistu) zainteresiran stalno iznova gledati na nov način, dakle da stalno iznova stvara nove, informativne situacije. Od svojih početaka do danas razvoj fotografije predstavlja proces sve većeg osvježavanja pojma informacije: od stalne žudnje za novime i s uvijek istom metodom do interesa za uvijek novim metodama. Škljocala i dokumentaristi, međutim, nisu shvatili "informaciju"; oni proizvode memorije aparata, a ne informacije, i što to bolje čine, to bolje svjedoče o pobjedi aparata nad čovjekom.

Onaj tko piše mora vladati ortografskim i gramatičkim pravilima. Tko škljoca, mora se pridržavati sve jednostavnijih uputa za uporabu koji su programirani na outputu aparata. To je demokracija postindustrijskog društva. Iz tog razloga škljocalo nije u stanju dešifrirati fotografije: on fotografije drži automatski preslikanim svijetom. Spomenuto vodi do paradoksalnog zaključka da dešifriranje fotografija postaje sve teže što se više škljoca aparatom. Svatko misli da je dešifriranje fotografija nepotrebno, svatko misli da zna kako se fotografije rade i što one označuju stoga bi sažetak bio jednostavan; fotografije se percipiraju kao bezvrijedni predmeti koje svatko može napraviti i s kojima svatko može raditi što ga volja.

MISAO Br. 1

Čini se kako je uloga fotografije u stoljeću sveukupne "robotizacije" ljudskog uma, da impresionira svojom tehničkom savršenošću i mogućnostima slikovne manipulacije zanemarujući pri tome njezinu najvažniju zadaću, da potiče maštu i provocira emocije. Za tako nešto dovoljan je bilo kakav uređaj koji može proizvesti sliku.

"FILOZOFIJA FOTOGRAFIJE"- Vilém Flusser

Nakladnik: SCARABEUS-NAKLADA 12/2007.

Urednik: Vladimir Gudac

Prijevod: Daniela Tkalec

ISBN 978-953-7387-04-4

* Usput rečeno, knjigu sam konačno uspio nabaviti od kolege fotografa, a koji ju je nabavio od prevoditeljice Daniele Tkalec, a koja je igrom slučaja imala još nekoliko preostalih primjeraka.

Pravi Pravcati Uličari

Evo bliži se kraj već drugom mjesecu kako nisam uzeo foto-aparat u ruke. Nakon dva ljetna mjeseca intenzivnog rada na projektu "Jarun" rujan mi je prošao u razvijanju negativa, skeniranju, selekciji fotografija, pisanju hrpe elaborata na natječaj za potporu knjizi Ministarstvu kulture, Zagrebačkoj županiji, gradu Zagrebu, a što mi je bilo i najgore. Valjda sam im još samo trebao priložiti liječničku potvrdu o zdravlju i to od psihijatra, a na kraju kada se bude dijelila lova, opet će se podijeliti podobnima za kojekakve pizdarije a ti se Max snalazi kako znaš i umiješ da ti izađe knjiga. Nema veze, spreman sam na još jednu šamarčinu.

A listopad, listopad mi prolazi u nekom vakuumu. Njušim melankoliju, jesensku maglu i sve se kao nešto spremam fotografirati, no još uvijek čekam da prestane ovo privremeno "kreativno sljepilo", stoga prazninu krpam pišući bilješke po facebooku, šecem psa po Savskom nasipu ili sam angažiran oko skupne izložbe članova Kadra36 na temu ulične fotografije. Sudeći po svemu, to će biti doista sjajna izložba u jednoj Zagrebačkoj galeriji sa najboljim osvjetljenjem u državi. No, o tom po tom.

Street photography ili kako mi kažemo "ulična fotografija" jedna je od najtežih oblika fotografije koju najmanje možete kontrolirati. Nemate kontrolu nad time što ljudi nose na sebi, kako se kreću, kakva je pozadina i još poprilično toga da sada ne nabrajam. Jedine stvari koje možete kontrolirati su vaša pozicija i trenutak pritiska okidača na foto-aparatu. Ostatak svega temelji se na prilici i mogućnosti da se nalazite "u pravom trenutku, na pravome mjestu". E sad, premda ja možda i nisam baš pravi pravcati "uličar", imam određenih iskustava u tom stilu fotografije stoga ću napisati riječ-dvije o uličnoj fotografiji onako kako je ja vidim, pokušati u kraćim crtama opisati način na koji ja radim i navesti neke činjenice za koje smatram da su svojevrsan kratki vodič u tom stilu fotografije, barem su meni bile i još uvijek jesu.

Nikako ne bih želio da netko ovo shvati kao "sveto pismo" ulične fotografije, jer često nalijećem na ljude koji ne samo da ne umiju vidjeti i razumijeti, nego ne umiju ni pročitati nešto sa razumijevanjem pa im je reakcija obično nešto što nema veze s vezom a to me samo može raspizditi, naročito ako isti pri tome nemaju ni 3 donekle pristojne fotografije. Zašto baš tako, radikalno reklo bi se? E pa zato! Zato što je svaki pravi pravcati uličar potrošio puno filmova, vremena ali i cipela fotografirajući ulične scene, a najmanje je vremena provodio bubajući teoriju, sjedeći za PC-em i filozofirajući kao što ja to sada radim. Jedina prava teorija u toj vrsti fotografije je gledanje fotografija onih koji su iza sebe ostavili najbolje sa ulice. Ostalo je rad, promišljanje, učenje na greškama, pa opet rad, promišljanje, učenje na greškama i tako do kraja karijere uličnog fotografa, i to treba cijeniti.

Dakle, ako govorimo o uličnoj fotografiji nekako se uvijek prvo pitamo a s kakvim foto-aparatom/objektivom je najbolje fotografirati na ulici. Na ulici se može fotografirati sa bilo kojim foto-aparatom ako ste se s istim "sprijateljili", tj. naučili ga koristiti s lakoćom i brzinom a da pri tome ne plašite ljude velikim falusnim objektivima, jer prije svega niti je svaka fotografija s ulice istovremeno i ulična fotografija, niti je svaki objektiv dobar za ulicu ma koliko mi mislili da je. Tu je prvenstveno riječ o stilu, pazite dobro što pišem, STILU a ne mjestu snimanja što inače mnogi brkaju. Kako objasniti taj stil? Jako ga je teško opisati stoga se neću niti truditi jer uzelo bi to podosta mjesta u ovoj ionako povelikoj bilješci a k tome, pola čitalaca ako ne i više ne bi to u potpunosti razumjelo što zbog mog pisanja, što zbog kompleksnosti teme. Mda, to je valjda zato što nisam pretjerano puno teoretizirao nego sam žuljao tabane fotografirajući a u slobodno vrijeme plakao nad fotografijama Kertesza, Koudelke, Winogranda, Kleina, Bressona i mnogih, mnogih drugih fotografa svjetske klase i reputacije koji su, može se slobodno reći, očevi ulične fotografije. Nastojat ću ne citirati ih ali velika količina onoga što ću napisati potiče upravo od njih, njihovog iskustva, znanja, a kao potvrda tome njihove su fotografije, što je ujedno i njihova najrelevantnija diploma pravog pravcatog "uličara".

Ulica voli sudjelovanje. Fotograf je sudionik scene, priče, trenutka. Za tako nešto nisu pogodni svi foto-aparati kao niti svi objektiv. Što manji i jednostavniji foto-aparat time ste manje uočljivi a shodno tome i pokretljiviji, a ako se pitamo kakav objektiv je najbolji, možete birati. Najčešće se koriste 28 mm, 35 mm i 50 mm. Dakako ima autora koji rade i sa 24 mm pa čak znam neke i sa 20-cama, no niti jednog ozbiljnog uličara nisam vidio s većom žarišnom duljinom od 50 mm, a bogami niti ga gledam. Zašto pitate se kada je i to fotografija. Naravno da je, samo problem je u tome što autor nije sudjelovao u njoj. Distanca između fotografa i subjekta optički smanjena nekim malim pa i najmanjem teleobjektivom koji pri tome plošno sabija sliku, ubijajući joj atmosferu, dinamiku, distancira samog autora od scene što je svojevrsno svetogrđe u ovom stilu. O zoom objektivima ne želim ni misliti, niti ću dalje secirati zašto NE teleobjektiv.

Neka se oni koji misle da pretjerujem malo namuče dok ne shvate, jer kako ono rekoh da je ulična fotografija; "rad, promišljanje, učenje na greškama, pa opet rad, promišljanje, učenje na greškama..."

Ja koristim 28 mm objektiv i jedan mali filmski rangefinder "idiot". Neki od mojih frendova i kolega vidjeli su to "moćno" oruđe koje izgleda kao nekakva dječja igračka, no ima nevjerovatno sjajnu optiku u koju su se mogli uvjeriti oni koji su pogledali moju nedavnu izložbu u Galeriji Lang. Osim lakoće korištenja, ovaj foto-aparat nema nikakvog shutter laga (kratki dijelici vremena između pritiskanja okidača i stvarnog zapisa na filmu).

Davno sam ga kupio u Austriji za obiteljske snapove a ono kroz "mrcinu" prošlo toliko filmova da se čudim kako se već nije raspao.

Film ili digitala? Svejedno. Ja koristim isključivo film. Malo okidam i nastojim da okinem kada treba. Tako sam naučio i tako je najbolje za mene. Ograničenje u broju snimaka drži me napetim, koncentriranim, a k tome preferiram i svojevrsan vremenski odmak nakon snimanja, dok se skupe filmovi za razvijanje, pa razvijanje, pa skeniranje negativa za pregled i tek onda bacam oko na prve snimke s kontakt kopija. Prođe tu mjesec, dva a ponekad i tri dok se ponovno ne susretnem s onim što sam fotografirao. Okidanje pa nakon toga gledanje u LCD digitalnog aparata za mene je smrt, ubojica fotografije, nepotrebna smetnja.

Ja imam neku svoju osnovnu podjelu po tipu ulične fotografije koja mi se sama nametnula, ne samo u mojim fotografijama nego i u gledanju fotografija ostalih autora, uličnih fotografa. Stoga sam ja to podijelio na neka 3 osnovna tipa ulične fotografije koje sam nazvao recimo ovako;

- klasična sačekuša
- jedan na jedan ili šut u bulju
- netko (nešto) s nekim (nečim)

Znam da ovako napisano izgleda stupidno ali trenutno nemam neke bolje riječi za to.

Klasična sačekuša je u stvari najveća i najčešća u uličnoj fotografiji, "kamilica" reklo bi se i relativno lako izvediva ako je fotograf iole vizualno pismen i snalažljiv da prvo ugleda zanimljiv ambijent, scenu i sl., odredi kadar i onda čeka da mu nešto u uđe u njega. Čovjek, pas, biciklist... bilo što, klik i eto ti kako se može biti u pravom trenutku na pravom mjestu. Naravno, tu se itekako da pronaći vrhunskih fotografija no to sve ovisi o autoru, njegovoj vizualnoj pismenosti, dovitljivosti pa čak i o intuiciji ili predosjećaja za to kako će se upravo tu pojaviti nešto što će mu podariti dobru fotografiju, ako naravno pritisne okidač foto-aparata u pravom trenutku. Ima još nešto u toj vrsti fotografije ali to ću ipak zadržati za sebe.

Jedan na jedan je već složeniji, u stvari poprilično složen i zahtjevan tip ulične fotografije. Tu ste vi, fotograf nasuprot čovjeka ili subjekta te nekakva emocija koja je poželjna da bude ugrađena u sliku. Nije lako, traži dosta znanja i iskustva, pa čak i hrabrosti u određenim situacijama ali zato rezultati znaju biti doista fascinantni!

Netko s nekim ili nešto s nečim a i njihove međusobne kombinacije su žila kucavica street fotografije. Tu se od fotografa traži sve. Da vidi, da osjeti, da reagira, da unaprijed zna ili prepozna smisao, priču, vezu, konekciju. Tu se traži punokrvni uličar i takve fotografije, dobro realizirane, rijetko se zaboravljaju. Čisti sex za one koji dišu ulicu!

Naravno da tu još ima poprilično toga što bih mogao pisati o uličnoj fotografiji, kao i međusobnih kombinacija ova tri tipa koja sam naveo, no ova bilješka je već opako nadmašila prag tolerancije prosječnog čitatelja na zaslonu svoga monitora, tableta ili pametnog telefona, stoga bi je najbolje bilo završiti. Na kraju ove bilješke stavio sam 3 male sličice kao neki primjer za ova 3 tipa ulične fotografije koje sam naveo. Nisam ih puno birao, sve su iz Jarunskog projekta kojeg sam radio ovo ljeto gdje na relativno malom području, na svega 6 km oko jezera možete baratati sa sva 3 tipa ulične fotografije koje sam naveo a da međusobno imaju vezu i premda zasebne, čine itekako čvrstu cjelinu ili seriju. Ako imate želju vidjeti više fotografija iz Jarunskog projekta, možete to učiniti na mojim web stranicama (direktni link je u header-u i footer-u) a možete i naručiti te kupiti knjigu "JARUN".

Za one koji se možda snebivaju nad mojim nešto "žešćim" riječnikom u ovoj bilješci, stvar je vrlo jednostavna. Pišem o ulici a ulica, baš kao i ulična fotografija, nije akademski obrazovana niti trpi mimoze, naročito ne mimoze od fotografa jer na ulici se svaki pravi pravcati uličar susreće sa puno toga; sa tugom, srećom, smijehom, veseljem, ludilom, grubošću, svakojakim ljudskim sranjima, katkada i konfliktima, opačinama pa i smrću... ili da skratim, sa životom. A ulična fotografija je upravo to. Esencija života u jednoj jedinoj slici koja će svakog pravog pravcatog uličara natjerati da mu srce brže zakuca i da sudjeluje u njemu.

1. klasična sačekuša

2. jedan na jedan ili šut u bulju

3. netko (nešto) s nekim (nečim)

© Max Juhasz

MISAO Br. 2

Fotografski film je sjajan učitelj fotografije. Što je skuplji, više će vas naučiti.

Like & Dislike

Jutros sam se probudio prilično rano imavši nekih sat vremena na raspolaganju prije šetnje psa te sam se malo pozabavio temom "lajkanja" fotografija, a što je postala svojevrsna često spominjana fraza iznjedrena pomalo stupidnom opcijom koju pruža društvena mreža facebook.

Svi se mi razlikujemo što je sasvim normalno, kao što je normalno da svatko od nas doživljava svijet na svoj način što uvelike ovisi o vizualnom poimanju koje počinje od samog odgoja, okružja u kojem je autor rastao pa do stečenih životnih iskustava, glazbe koju sluša kao i knjiga koje čita, a što se tiče ozbiljne fotografije, dodao bih još i znanja te količine raznolikih emocija pomoću kojih može poput finih receptora pohvatati ono što je ugrađeno u mnoge fotografije različitih autora, bez obzira naslanja li se to na njegov stil pa čak i bez obzira na to da li mu se sviđa. I za sve to uopće nije nužno biti fotograf. Mnogi povjesničari umjetnosti, teoretičari fotografije i slični se upravo oslanjaju na ta stečena iskustva i znanja. Istina, kao i među umjetnicima i među teoretičarima ima određen broj onih koji ne zaslužuju to biti, no većina ih je (i jednih i drugih) zaštićena fakultetskom diplomom kao Lički medvjedi a međusobno se itekako jako dobro štite i nadopunjuju, barem koliko je za primjetiti na ovim našim prostorima. No, to je tako te ne treba tome pridavati veće pažnje.

Što se tiče fotografija na društvenim mrežama činjenica je da na facebooku nečiji ručkovi postaju predmetom obožavanja, profilne slike naročito luče "uspjeh" ako su zgodna fora (kao ova moja na naslovnici), te kojekakve smiješne fotografske dosjetke s ugrađenim tekstom, a ako se tu još nađu sise i guzice, e to je onda top materijal za lajkanje. No, to je u redu, ta svi se mi volimo opustiti uz nešto neobavezno a naročito ako nas to zabavlja ili izvuče smiješak na lice.

No što je s onim fotografijama koje nadržavaju gore spomenuto? Što je s onim autorima koji svoje fotografije stavljaju na facebook iz razloga da podijele nešto više od puke zafrkancije? Dakako, osim gomile neafirmiranih fotografa na facebooku ima i jako puno afirmiranih, pa čak i svjetskih imena, no te fotografije nisu ni blizu "uspjehu" na društvenoj mreži svih mreža kao što je može polučiti recimo fotografija prsate blondine napućenih usana ispred ogledala u kupaoni. Ove manje "uspješne" su fotografije za nešto uži krug ljudi, malo rafiniranijeg vizualnog ukusa koji se možda ipak ponešto razumiju u fotografiju ili je jednostavno vole, stoga vole vidjeti i nešto više, da ne kažem i ozbiljnije. Oni pretežito i "lajkaju" ono što im se sviđa a autori koji su postavili svoje fotografije to većinom cijene (barem ja) ili se samo nadam da je tako kod svih. No na društvenim mrežama to u stvari ne govori apsolutno ništa o pravoj vrijednosti i kvaliteti nečije fotografije. Veliki dio tih "sviđanja" je iz puke kurtoazije ili po sistemu "dobri smo si, pa si nećemo to kvariti" kao i po onome "ja tebi - ti meni" i sl.

Pravi problem koji se tu primjećuje nije u "lajkanju", jer svatko ima pravo da označi ono što mu se sviđa ili preskoči ono što mu se ne sviđa, a često u gomili novosti na svojoj naslovnici facebooka niti ne vidi neke fotografije. Problem se generira u autorima a ne u gledateljima. Naime, za primjetiti je kako veliki broj autora zatrpava svoje albume svime i svačime, velikim brojem fotografija očekujući pri tome hrpu sviđanja nad njihovim "djelima", lažno se uljuljkujući u fiktivno poimanje svoje kvalitete, da ne kažem čak i veličine, čineći si time štetu istovremeno obezvređujući svoju fotografiju do krajnih granica.

Uzevši facebook samo kao primjer jer i sam se na njemu nalazim, a i dobrim dijelom sam upoznat sa situacijom stekavši određeno iskustvo svojevremeno sudjelujući po razno raznim fotografskim forumima te masovnim virtualnim okupljalištima, iz svega toga proizlazi najveći paradoks današnje fotografije a koji počiva na tome što danas u principu svi fotografiraju, ili skoro pa svi, svima se to sviđa i svi su manje više oduševljeni lijepim slikama no malo ih tko u stvari cijeni, točnije rečeno skoro pa nitko a još manje uistinu i vidi... jer fotografija je danas i previše na ovome svijetu. Onih dobrih uvijek na žalost nedostaje.

Možda u tome počiva strahovita pošast egoizma kod velikog broja fotografa a naročito onih mlađe generacije (premda nije pravilo). Želja za potvrdom u okružju potcjenjenosti fotografske slike kao što je facebook ali i općenito u svijetu, te uz konstantan napor pravljenja slika zbog drugih, očekujući da se mnogima a još bolje svima iste i svide, po mogućnosti popraćeno instant slavom uz što se mnogi nadaju i velikim novcima, dovodi do razočarenja provocirajući ego do neslučenih granica.

No zato oni autori koji fotografiraju zbog sebe i svoje unutarnje potrebe, koji svoju fotografiju žive, koji ne mare pretjerano za druge potpuno svjesni toga da se ne moraju svakome, malo kome, pa čak i nikome svidjeti, ti su na najboljem putu da ostave sebe, svoj autorski pečat u svojim fotografijama ne riskirajući pri tome bolest zvanu egoizam, a koji je tek bakterija u svima nama, bez iznimaka. Netko će popustiti upali a netko će paziti da se ista ne rasplamsa. Stvar osobne mentalne higijene.

I da skratim priču s jednom rečenicom američkog glumca Billa Cosbyja koja mi je onako maglovito ostala u sjećanju a koja otprilike kaže; "Nemam pojma koja je formula za uspjeh, ali je formula neuspjeha u nastojanju da se svakome svidite." Stoga oni koji se smatraju ozbiljnijim autorima, bez obzira bili oni amateri ili profesionalci, prije ili kasnije shvate, a neki već znaju, da je najiskreniji "lajk" za neku nenaručenu, nekomercijalnu, vašu fotografiju, onaj popraćen pokojom novčanicom a takvih je ruku na srce u ovoj zemlji uistinu malo, naročito na društvenim mrežama, no zaslužuju vaše najviše poštovanje jer ti lajkovi vam pomažu da nastavite sa radom, osiguravaju vam egzistenciju ili ako vam to nije primarni izvor prihoda,

ostaje vam saznanje da je netko bio spreman izdvojiti određenu novčanu vrijednost smatrajući da to što kupuje također ima svoju vrijednost.

U mnogim slučajevima nas nekomercijalnih fotografa i sanjara s punim radnim vremenom a praznih džepova, u ovim nezgodnim vremenima ekonomske krize na globalnoj razini, iskrivljenih vrijednosti i podcijenjenosti fotografske slike, novac je po svemu sudeći možda i najpoštenije, a svakako najkorisnije priznanje nekom autoru nego "lajkovi" na društvenim mrežama, naručene "kritike" u javnim medijima, kojekakve plakete, medalje i sl. ordenje koje prije ili kasnije uvijek završi na buvljaku... čisto da se ne lažemo i po mogućnosti što manje sudjelujemo u tom mediokritetskom cirkusu kojeg možemo sresti na svakom koraku.

© Max Juhasz

Ono Što Nisu Pustili Na Te-Veu-Ju?

Izložba je prošla, "Odlučujući Trenutak" u Galeriji Vladimir Bužančić na kojoj je sudjelovao veći dio ekipe Kadra36; Stanko Abadžić, Ivan Kovač, Mario Rozić, Krešimir Kopčić, Matko Vučica i moja malenkost Max Juhasz. Svjetla reflektora su se ugasila kao i kamere HRT-a. Fotografije su viđene od strane publike, izjave u par kratkih reportaža na nacionalnoj televiziji su date, no ima i nešto što se nije čulo i vidjelo. Naime pri snimanju za neku emisiju svašta te pitaju a ti svašta ispričaš, no nakon toga dolazi urednički posao na montažnom stolu koji nemilosrdno reže, krati, pa čak i mijenja kontekst izrečenog u cilju "jasnog" i "informativnog" priloga. Kada ugledaš konačan prilog u javnosti, upitaš se čemu tolika priča za vrijeme snimanja. No tako je kako je, autorstvo nekog tko radi na svom prilogu je sasvim legitimna stvar i jasno je da bez obzira koliko bih možda volio da se materijal drugačije prikazao, isto tako ne volim kada se netko miješa i prtlja po mojem radu. Iz tog razloga evo par kratkih crtica o grupi Kadar 36, o tehnici pa i o fotografiji koji nisu bili na TV-u a ovdje su čisto da ne odlete u vjetar.

O Kadru 36

Svi članovi Kadra 36 u svome stvaralaštvu koriste isključivo fotografske filmove. 35mm fotografski film popularno nazvan "Leica" format, najviše je korišten u analognoj fotografiji. Na jednoj roli tog filma imate najčešće 36 snimaka na raspolaganju, stoga je upravo taj 36. snimak ili posljednji kadar, svojevrsna simbolika u nazivu našeg malog kolektiva.

Danas prevladava mišljenje kako je vrijeme analogne fotografije prošlost što je velika zablude. Naime, osim što je u svjetskim okvirima ista itekako živa, nerijetko se susrećemo i sa "prebježima", fotografima koji ostavljaju virtualni "digitalni raj" te prelaze ili se ponovno vraćaju na film. U obratnom slučaju, s filma na digitaliju, transferi su se većinom obavili. Autori koji su u svijet fotografije ušli s digitalnim foto-aparatom možda i najviše osjete razliku između ova dva medija, stoga im se često čini kako počinju ponovno učiti fotografirati. Uostalom, fotografski film jedan je od najboljih učitelja. Što je skuplji, više će vas naučiti.

O Tehnici

Nekada su se foto-aparati izradjivali na način da traju, stoga se još uvijek može vrlo lako i povoljno nabaviti potpuno funkcionalan foto-aparat star dvadeset, trideset, pa i više godina u sasvim dobrom, često i odličnom stanju.

Nasuprot tome stoji nekolicina velikih svjetskih proizvođača digitalnih foto-aparata i opreme koji diktiraju trend savršene slike garantirajući je svojim lakokvarljivim elektronskim čudovištima. Konzumeristički galop u utrci kojoj nema kraja, niti joj se kraj nazire.

Mislim da su zbog toga autori koji su kao medij u svom izražavanju odabrali film samo dobili, a nikako izgubili. Oni se sada mogu u potpunosti posvetiti fotografiji neopterećeni prokletstvom noviteta na tržištu fotografske opreme. Uostalom, ukoliko žele, mogu si bez velike muke i sami napraviti sasvim pristojan foto-aparat.

O Fotografiji

Izumom fotografije, slikarstvo se oslobodilo potrebe za kopiranjem stvarnosti. Izumom digitalne fotografije, fotografija se konačno oslobodila potrebe za kopiranjem stvarnosti.

S obzirom na slijed događaja, čini se kako digitalnu fotografiju očekuje velika zadaća u potrazi za pravim omjerom iluzije i stvarnosti, te brzine i lakoće u stvaranju virtualnog elektronskog kiča ili autentične fotografske umjetnosti.

© Mario Kociper

* Na YouTube kanalu *Kadra 36* možete pronaći što su to kamerama HRT-a, u emisiji "Pola ure kulture" rekli neki od članova i izlagača na skupnoj izložbi u Galeriji Vladimir Bužančić;
www.youtube.com/watch?v=NEkhpVjhO9c

* Web stranice Udruge Fotografa - KADAR 36: www.kadar36.hr

Vidio Sam Velikog ~ MALOG Fotografa

Kada sam za fotografiju možete mi u ruke dati bilo kakav foto-aparat kroz koji se može provući film, otvoriti mi vrata i šutnuti me van a ja ću napraviti dobru fotografiju već iza prvog ugla, kako bi se reklo. Napraviti ću je jer sam mentalno spreman vidjeti i osjetiti a ne samo gledati pritiskajući okidač na svaki drek koji mi se učini "slikovit" i nadati se nakakvoj uspješnoj slici, ili možda sretnoj slučajnosti koja će mi podariti sjajnu fotografiju. Toga nema u fotografiji, osim u filmovima o fotografima. A ako se kojim slučajem i dogodi, dogoditi se može iznimno rijetko. Jednom, u najboljem slučaju dva puta, a to je kao i ništa. Sretan trenutak u fotografiji je u principu samo mit na koji se jedan iole ozbiljan fotograf nikada ne oslanja no često na njega računa, kao na tek jedan od elemenata za realizaciju, jer u fotografiji i sa srećom treba znati.

Kada nisam za fotografiju možete mi u ruke dati najbolji foto-aparat na svijetu i staviti me na ne znam kakvo zanimljivo i fotogenično mjesto, premda još uvijek nisam načisto što znači riječ "fotogeničan", i neću napraviti ništa. Kao slijepac u haremu iz kojeg bih trebao izdvojiti najljepšu ženu. Nit' je vidim, nit' je osjećam. Ništa. Nula. Pustinja.

Kada ne fotografiram onda obično nastojim producirati ili prodati ono što sam do sad napravio a što već zahtjeva ozbiljan angažman, ukoliko se fotografija ne smatra hobiem ili rekreacijom preko vikenda (vidi bilješku "Revolucija Duše"). Kada ne fotografiram često čitam a usudim se čak tu i tamo ponešto i napisati... onako amaterski, kao što to činim upravo sada, a sudeći prema vremenu koje je bilo potrebno da izađem iz hobističko-amaterskih fotografskih okvira, možda svoju prvu ozbiljnu knjigu napišem tamo negdje u svojim šezdesetim. Kako sam odlučio živjeti najmanje 83 godine to bi bilo taman za jedan fini, zreli književni prvijenac. No, za sada ću se ipak neko vrijeme baviti knjigama koje sadržavaju više slika nego teksta. Dakle, "slikovnicama".

Upravo radim na jednoj takvoj, mojoj prvoj fotografskoj knjizi koju ću eto nakon nešto više od dva samozatajna fotografska desetljeća napraviti u svojim zrelim srednjim godinama. Pouzdano znam da priličan broj ljudi misli kako je to lako, stvoriti knjigu s fotografijama. Klik, klik i eto ti knjige. Pih! Točno, dovoljan je samo klik, pritisak prsta na okidač foto-aparata i eto ti fotografije. Tako jedno 80-90 puta, i eto ti knjiga. Onak' solidna knjiga s količinom slika koje će je fino popuniti a da se ne mora maskirati debljina sa fotografijom na svakoj drugoj stranici. Pisanje se čini puno teže jer ipak se tu ulaže određeni intelektualni napor, te se biraju riječi, te se može a i često moraju neke rečenice presložiti, izbaciti, korigirati, lektorirati. I da, ukoliko se ne rabi olovka i papir nego recimo PC, treba klikatati po tipkovnici tastature, i to za svako slovo. Daleko više no što se to mora učiniti s aparatom s kojim eto nema puno muke... samo strpati jedno tisuću-dvije riječi u jednu sliku.

Sitnica, a ne treba ti i neki ne znam kakav intelektualni napor s obzirom kako je današnja fotografska tehnologija toliko sofisticirana, s ugrađenim filterima za "umjetničku" fotografiju, da se mahom ljudi slobodno oslanjaju na istu. Dakle, mogli bismo reći kako "slikovnice" mogu napraviti svi bez ikakvih problema. Ako ćemo tako, svi bi mogli napisati i knjigu jer eto, svi su naučili u školi koliko-toliko pisati. Danas je ionako trend da svi sve znaju, a nitko se u ništa ne razumije.

Vjerujem kako se jednostavno može zaključiti da se ja baš i ne slažem s konstatacijom da je lako napraviti knjigu s fotografijama, tj. autorsku fotomonografiju. Pa naravno da se ne mogu s time složiti jer kao što ne bih mogao sve što se napiše nazvati književnošću, tako niti sve što je fotografirano i ukoričeno ne bih mogao nazvati umjetnošću ili već nekim jezikom koji bi bio sinonim za dobru fotografsku knjigu koja će vam prenijeti i nešto više od pukih, na brzinu sklepanih snapova, povremenih umjetničkih nebuloza "velikih" faca ili kičastih monografija turističkog profila koje ništa ne govore o autoru. Poput suhoparne knjige recepata ukusnih i finih jela.

Dobra knjiga jednog fotografa otkriva vam ne samo fotografije, nego i tko je iza tih fotografija, tj. ono što se nalazi unutar njih. Otkriva vam jedan sasvim osoban, intiman, unutarnji pogled na svijet, život i osobnost jednog autora. Poput velikih pisaca koji pišu o malim stvarima tako su i najbolje fotografske knjige obično one koje govore o životu kojeg jedan prekovremeno zaposleni Homo sapiens ne može samo tako percipirati u svojoj svakodnevici. Roman ali u slici, tj. u slikama u kojima autor nema mogućnost iz svoje udobne fotelje presložiti riječi, izbaciti, korigirati, lektorirati, jer za sliku se ipak mora dignuti dupe s fotelje i cijelo jedno poglavlje napraviti s jednim jedinim klikom. Mučaljivih slika koje se hvastaju tek svojom ljepotom ionako je već previše na ovom svijetu i na njih ne želim trošiti svoje vrijeme. One su poput popularnih žućkastih tekstuljaka velikih i nagrađivanih nam književnica/ka, nekih čak i poudavanih za kojekakve nogometaše ili matore bogatune a koje su eto uspješno rasprodale ne znam ni sam koliko svojih "remek-dijela". Kome? Onima koji samo gledaju, a ti su uvijek, ama baš uvijek u većini. Tako je uvijek bilo i tako će uvijek biti.

Sve što vrijedi za književnost vrijedi i za fotografiju, kao i za manje-više ostale kreativne djelatnosti, no ja ću se ovdje zadržati na fotografiji i reći da postoje fotografi i "fotografi". U stvari, tijekom vremena saznao sam, vidio i osjetio a samim time i naučio puno o tome kako stvari funkcioniraju u tim vodama. S obzirom na to napravio sam nekakvu vlastitu podjelu, klasifikaciju primjenjivu u svjetskim i lokalnim okvirima a koja ovisi ne samo o kvaliteti samog autora, nego i o nekim drugim čimbenicima kao što su medijski utjecaji, veze, poznanstva, pa čak i puka sreća.

Dakle u svijetu fotografije ili pak lokalno, gledajući situaciju u ovoj našoj zemlji, pa čak i izrazito lokalno, gledajući samo grad/mjesto u kojem živimo postoje:

1. Veliki fotografi sa velikim slikama;
2. Mali fotografi sa velikim slikama;
3. Veliki fotografi sa osrednjim slikama;
4. Mali fotografi sa osrednjim slikama;
5. Veliki fotografi sa malim slikama;
6. Mali fotografi sa malim slikama.
7. Oni koji samo misle da su fotografi.

Poznajem čak i jednog velikog fotografa bez fotografija koji je kategorija sama za sebe i neka sasvim druga priča. No, ne bih dublje zalazio u pojašnjavanje svake od navedenih kategorija jer pretpostavljam da se svaki fotograf može prepoznati u nekoj od njih. Nekako vjerujem da ukoliko uspiješ vidjeti mjesto na kojem se nalaziš, tim ćeš prije otpočeti jasan put ka kvalitetnom autorstvu. U protivnom, samo ćeš treptati okicama i gledati dobre fotografije onih koji umiju vidjeti.

U kojoj se kategoriji nalazim ja potpuno je nevažno za ovaj tekst koji mogu pročitati kako oni koji vide, tako i oni koji samo gledaju, stoga za nekoga tko samo gleda mogu biti u jednoj, a za nekog tko vidi mogu biti u nekoj drugoj kategoriji. Trećeg načina na koji se poima nečija kreativnost nema, osim ukoliko niste slijepi, no opet s druge strane... pravi slijepci često mogu vidjeti i osjetiti daleko više no oni što samo gledaju, misleći pri tome kako dobro vide.

MISAO Br. 3

Fotografija je jedna strogo individualana rabota koju najčešće može u potpunosti razumjeti tek njezin tvorac, a svi ostali manje ili više, ovisno o tome u kojoj mjeri ih je sam autor uputio, koliko su emotivno i iskustveno zreli te intelektualno dorasli kako bi mogli poput finih receptora pohvatati ono što se nalazi ili ne nalazi u fotografijama pojedinih autora.

Bilo Jednom U... Fotografiji

Nigdje se protok vremena ne osjeća tako kao što se to može osjetiti u fotografijama. U stvari, one nam možda najbolje pružaju spoznaju o tome kako je sve prolazno, da smo danas tu a sutra nas nema. Pomalo tužna i nostalgичna rabota na granici s čarolijom. Vrijeme ne možemo zaustaviti, pa čak niti u fotografiji, premda je uvriježena percepcija fotografije "zaustavljeni trenutak". Fotografija u stvari samo bilježi trenutak koji je nepovratno prošao, no ona ga ne zaustavlja. Zabilježen, ulovljen, snimljen ili na bilo koji drugi način materijaliziran da, jer fotografijom uhvaćen trenutak u stvari je tek "izdvojen", "preusmjeren" sa svrhom kontinuiranog trajanja u slici, poput svojevrsnog vremenskog perpetuum mobila.

Dakle jutros, dok je lagano padao nekakav slab snijeg okupan čudnim jutarnjim svjetlom, ugledao sam prizor koji sam zabilježio prije samo nekoliko mjeseci a koji se sada drastično promjenio. Svjestan prolaznosti vremena ja tek nastojim interpretirati stvarnost uz koju, htio to ili ne, ide i bilježenje momenata. Momenata koje smatram važnim i koje želim prepustiti trajanju u fotografijama, da se mogu ponavljati bez bojazni kako će nestati i kako će prestati.

© Max Juhasz

Sliku u kojoj se na krovu bara nalazi *Mini Moris* snimio sam ljetos, radeći na projektu "Jarun". Zabilježio sam je sa željom da mi potraje, jer taj trenutak premda više ne postoji, ima svoj paralelni kontinuum i traje, a trajat će dokle god se može vidjeti u svome fizičkom obliku, u fotografiji. Ne zaboravimo kako oni najvažniji, najbolji trenuci, čak i kada ih prestanemo promatrati, gotovo redovito ostaju zauvijek utisnuti u sjećanju gdje opet traju kao iluzija neke prošle stvarnosti. Ako ih se uspijemo sjetiti, slobodno ih možemo nazvati dobrim fotografijama... ili kako već napisah, nostalgичnom magijom u pokušaju da se zaustavi vrijeme jer u trenutku ekspozicije, kada prizor ispred objektivna ostane zabilježen u latentnoj slici na fotografskom filmu, sadašnjost, prošlost i budućnost postaju irelevantni. Egzaktno vrijeme kojim bi dešifrirali fotografiju počinje bivati negdje drugdje, u vremenu koje ne pripada nigdje, osim fotografiji.

MISAO Br. 4

Živim za trenutak i od trenutka. Ako je iskren, to je onda pravi trenutak i jedino što se pamti, sve ostalo je dim.

© Max Juhasz

Prvi Snijeg

Ima nešto posebno u trenutku kada ugledate kako pada prvi snijeg. Vratu vas u dane djetinjstva kada ste kao dijete na tu pojavu već navlačili jaknu na sebe i tražili saonice, ono čisto da se bude spreman. Takvo je i današnje jutro u Zagrebu. Istina ne tražim saonice nego pijem kavu gledajući kroz prozor svog stana kako pada snijeg koji se već sada znam, najvjerojatnije neće zadržati dulje no što je popijem, no svejedno, gledam ga kako pada i sjetim se djetinjstva, a imao sam doista krasno djetinjstvo. Odrastati pokraj dvije rijeke, jedne velike a to je Dunav i jedne male, Vuke, koja je u blizini tvorila nešto poput barske prašume a na kojoj smo zimi igrali hokej na ledu i sušili se kraj vatre, da starci ne pizde kada dođemo doma, bila je privilegija.

Kako sam ja nepopravljivi romantičar-nostalgicar, u to ime na jednom zidu mog dnevnog boravka visi crno-bijela fotografija dragog mi prijatelja i sjajnog fotografa Stanka Abadžića, "Prvi Snijeg". Snimio ju je u Pragu, 2000. g. negdje oko dva u jutro kako mi je ispričao, na prvom snijegu koji ga je izvukao iz kreveta i natjerao da uzme ovu bezvremenu fotografiju koja je izrađena iste godine kada je i snimljena, na Agfinom foto-papiru koji se više ne proizvodi. Unikat.

Crno-bijela fotografija je vrlo minimalistička umjetnička forma i za razliku od fotografije u boji, ne nastoji oponašati svijet na način kako ga ljudsko oko može percipirati, te je u svojoj osnovi crno-bijeli pristup apstraktan način za interpretaciju i transformaciju onoga što bi se moglo odnositi na našu stvarnost. Mi koji svijet percipiramo u crno-bijeloj tehnici, nama je takva fotografija puno bliža nego fotografija u boji. Crno-bijela fotografija je čini se sve što trebam od fotografije a možda bude i sve što ću ikada trebati.

© Stanko Abadžić

Wabi-Sabi

Nekakva viroza me zadesila kao i lagana križobolja ovih dana, stoga sam osuđen na vucaranje po stanu, šmrcajući i kao prebijeno pseto prešetavajući se lagano pogrbljen zbog problema s kičmom. Obično iskoristim te hvala bogu rijetke nemile prigode da sredim neke stvari, pa sam tako napravio i polufinalni izbor fotografija za knjigu koju planiram tiskati ove godine. I eto, sukladno višku vremena napisao sam i ovu bilješku, tek toliko da ne prodajem zjake po stanu, a i da izgledam kao zaposlen nad nečim značajnim u očima svojih ukućana.

Moj dragi prijatelj Denis Pleić, i sam fotograf i zaljubljenik u fotografiju, u jednoj svojoj kolumni za fotografski magazin BLUR dotakao se drevne japanske Wabi-Sabi filozofije ili bolje rečeno, drevnog japanskog oblika umjetnosti koji nastoji pronaći ljepotu i savršenstvo u nesavršenom. Wabi-Sabi slavi sve staro, iznošeno, vremenom istrošeno, narušeno, nesavršeno i promjenjivo, jer upravo nesavršenost čini nešto jedinstvenim i lijepim.

Wabi se odnosi na jednostavan, nematerijalistički, skroman način života, pun poštovanja i obzira. Takvu osobu usrećuju sitnice i ona nalazi zadovoljstvo u sebi.

Sabi se primjenjuje za simbolični prikaz nečeg što je prolazno dozvoljavajući da trošni izgled nekog predmeta progovori nešto i o njegovu životu.

Wabi-Sabi njeguje sve ono što je autentično uz priznavanje tri jednostavne stvarnosti: ništa ne traje, ništa nije završeno i ništa nije savršeno. No, to je samo ono što ukratko mogu napisati po tom pitanju. Vjerujem da Denis koji je proučavao daleko više japansku kulturu može to puno bolje elaborirati. Uostalom jako puno japanskih fotografa njeguje taj oblik umjetnosti u svojim fotografijama i u svome stvaralaštvu.

Ja ću se dotaći samo jedne wabi-sabi filozofske misli koja mi se jako urezala u pamćenje i koju nastojim što je moguće više primjenjivati u svakodnevnom životu kao i kroz svoju fotografiju. Ona glasi ovako; "Stvari koje odišu duhom njihovih tvoraca, nose tragove njihovih ruku i srca."

Što bi to moglo značiti, a napose, što to znači jednom modernom, suvremenom čovjeku u eri sveopćeg tehnološkog napretka i razularenog konzumerizma? Odgovor na to prepuštam svakome od vas jer mi ne pada na pamet potezati raspravu o vrijednosti tog značenja. Mogu tek napisati, što mi je i namjera, koliko ta rečenica vrijedi meni. Kao čovjeku i kao fotografu. Svi smo svjedoci kako u današnje vrijeme rijetko možemo pronaći nešto što se može nazvati ručnim radom, originalom.

Naročito se to odnosi na predmete svakodnevne uporabe, odjeću, obuću, igračke za djecu, elektroničke uređaje, namještaj, automobile... itd., itd. Sukladno tome danas se rijetko može pronaći i ručno izrađena fotografija. Serijska proizvodnja svega i svačega, beskonačne trake sa jeftinom i podplaćenom radnom snagom na kraju kojih ispadaju Nike tenisice, Ipadovi, iPhoneovi i sl. stvarčice koje u sebi nose tragove nečijih nesretnih, napaćenih ruku i srca... bez imena i prezimena jer to je nebitno, ili isto tako beskonačne trake na kraju kojih izlaze automobili, vešmašine, namještaj... stvari koje u sebi nose tragove robotiziranih sprava koje su to sve skupa sklopile, bez imena i prezimena jer bože me sačuvaj, tko je vidio mašinama davati imena.

Što se tiče fotografije, zahvaljujući digitalnoj tehnologiji i galopirajućoj industriji foto-opreme, svjedoci smo kako te iste robotizirane bezdušne mašine proizvode neke nove "fotografije" ispisujući nam nešto što bi se trebalo nazvati fotografijom (obično je mnogi iz neznanja tako i nazivaju) a da papir nije niti vidio svjetla koje bi ostavilo nekakav zapis na njemu. Tek lagano zujanje mašine i savršeno pljuckanje tinte koja će trajati 300 ili 500 godina, reklo je "istraživanje". Presavršeno, presterilno i prelažljivo za mene. Bezdušna naredba u obliku digitalne datoteke, dotjerane kompjuterski do savršenstva i poslana na procesuiranje. Ružno mi je i za pročitati a kamoli gledati takve fotografije ma što god mislili i rekli silni digigrafi-fotografi na moje riječi. Čini se kako je uloga fotografije u stoljeću sveukupne "robotizacije" ljudskog uma da impresionira svojom tehničkom savrшеноšću i mogućnostima slikovne manipulacije, zanemarujući pri tome njezinu najvažniju zadaću, da potiče maštu i provocira emocije. Fotografska sintetika i konfekcija. Svi kao jedan i jedan kao svi!

Ja volim, gledam, cijenim, kupujem, prodajem ili razmjenjujem, samo prave fotografije, one koje odišu duhom njihovih tvoraca i koje nose trag njihovih srca (fotografa) i ruku (fotografa ili njegovog printeriste). Ako fotografiju izradi fotograf sam, počevši od razvijanja negativa pa do izrade povećanja u tamnoj komori, onda su apsolutno svi tragovi autora u njoj. Ako za fotografa to učini njegov printerist, obično osoba kojoj autor fotografije vjeruje, često i prijatelj, osoba koja zna kako autor želi da konačna fotografija izgleda ili radi po njegovim uputama, koja ima svoje ime i prezime, onda je i jedan dio nje u toj fotografiji... jer osoba nije stroj, ona je čovjek.

Stoga prije no što sve svoje fotografije kroz neko vrijeme počnem izrađivati vlastitim rukama kao što sam to nekad radio, a što već neko vrijeme planiram i želim učiniti s obzirom da za sada razvijam tek svoje negative, osvrnuo bih se na jednu skromnu, samozatajnu i poštenu osobu. Kada poželim izraditi fotografije, negative šaljem u Prag, točnije u Zelezný Brod, svome prijatelju i vršnjaku koji ih izrađuje klasičnim, ručnim postupkom u tamnoj komori.

On se zove Martin Táborský, nesavršeni čarobnjak tamne komore, uostalom nitko nije savršen, stoga mi nekada jednu te istu fotografiju izradi na jedan način, a nekada za nijansu drugačije no ne i lošije, jer ima rijetko sjajan osjećaj za kvalitetan print.

Uostalom njegovi printevi nekih drugih fotografa nalaze se u mnogim svjetskim galerijama, kolaju među galeristima, dilerima i kolekcionarima, a i sam znam koliko je teško dobiti 100% identičnu fotografiju ako se slijedeća izrađuje već sutradan, pa čak i nakon nekoliko sati. One najzahtjevnije, nemoguće je ponoviti ni nakon nekoliko minuta, no tu bi sada već zabrazdili u tajne ručne izrade crno-bijelih fotografija a to mi nije namjera. Ono što želim reći je to da će sve moje fotografije do onoga trenutka od kada ih budem počeo sam izrađivati, nositi u sebi i dio mog printeriste, sve dokle god ta fotografija bude fizički postojala. Kada s vremenom ta fotografija ostari, nakon 100, 200 ili 300 godina a bez ikakve sumnje u njezin vijek, jer one napravljene od samog izuma fotografije i dalje traju, dakle kada dobiju onu finu patinu svojstvenu klasičnim printovima, kad malo požute, u njoj ćemo obojica zajedno ostarjeti. Ja kao fotograf, onaj koji je utkao u nju svoju dušu i srce, a Martin kao onaj koji ju je izradio i ostavio trag svojih ruku... dodavši joj tek jedan mali komadić svoga skromnog češkog srca. I bez obzira kada i koliko ja budem radio u vlastitoj tamnoj komori, uvijek će se pronaći poneka fotografija koju ću povjeriti na izradu svome češkom majstoru, kao što su nekada ljudi kupovali obuću kod postolara, šešir kod šeširdžije, odijelo kod krojača... kod i od ljudi.

Istina je, tehnološki napredak uvelike olakšava život, no istovremno ljude čini sve nesposobnijima, inertnijima i sve ovisnijima o strojevima oduzimajući im pri tome ono najvrijednije što ljudsko biće posjeduje a što se danas već debelo nalazi ispod praga osnovnih ljudskih vrijednosti i potreba. Što je to, najbolje je da otkrijete sami. Ja nisam učitelj, prorok ili filozof, tek fotograf koji je odlučio ići svojim putem i fotografije izrađivati svojim rukama ne osvrćući se pri tome na "lavež" iz susjednog dvorišta.

Jednom sam napisao, a napisati ću opet; "Razlika između ručno izrađene crno-bijele fotografije, klasičnim kemijskim putem u tamnoj komori i one kompjuterski obrađene i strojno isprintane je u stvari vrlo mala... prva je uvijek unikat, a druga je uvijek ista."

Na koncu konca fotografija, bila ona u negativu ili pozitivu, ostaje uvijek fotografija. Ono što izlazi iz bešćutnih mašina s tintom su ispisi, digigrafije ili već nešto slično, dok ono što vidimo na zaslonima monitora, mobitela ili čujemo na diskovima nule su i jedinice... i ništa više jer; "Stvari koje odišu duhom njihovih tvoraca, nose tragove njihovih ruku i srca."

MISAO Br. 5

Korištenje fotografskog filma te ručna izrada fotografija odraz je mog umjetničkog ali i političkog stava spram beskrupulozne industrije novih tehnologija i nasilnog društva slika.

Martin Táborský

© Stanko Abadžić

MISAO Br. 6

Razlika između ručno izrađene crno-bijele fotografije, klasičnim kemijskim putem u tamnoj komori i one kompjuterski obrađene i strojno isprintane je u stvari vrlo mala... prva je uvijek unikat, a druga je uvijek ista.

Umjetnik ~ Fotograf, The Question Now?!

Prativši trendove u svijetu fotografije, kao i situaciju u suvremenoj fotografiji, sve više se osjećam kao da hodam po užetu nad ponorom između "klasičnog" i "suvremenog". Klasičan pristup fotografiji već je neko vrijeme došao do svog plafona i čini se kako dalje ne može sve i da hoće. U stvari može, još jedna sjajno komponirana nostalgичna crno-bijela sjena, ulični dobro uhvaćeni trenutak, nekakav waterscaping ili majstorski landscape, začudni portret u mokrom kolodiju i da dalje više ne nabrajam. Klasika kao slika zbog slike, pomalo stereotipno i repetitivno štancanje već viđenog, doživljenog i proživljenog i dakako, tehnički sjajno izvedenih uvećanja, fotografija koja još uvijek najbolje prolazi na američkom tržištu. E sad, istina je i to kako je upravo sveprisutan suvremeni fotografski pristup plodno tlo za i više no često podmetanje kukavičjih jaja i sumnjivih autorskih priča, pretežito isforsiranih ili prepisanih, pa čak i ukradenih, prerađenih ideja a najviše na uštrb kvalitetne fotografije, a što mi se čini još gorom varijantom nego što je klasična fotografija u kojoj ako ništa drugo, autor mora imati određeno znanje, vještinu, oko za sklad te majstorstvo pri izradi konačne fotografije. Rekli bi smo situacija koja "nit' smrdi, nit' miriše".

Razlika između klasične fotografije i suvremene, konceptualne, je ta da je cilj u klasičnom pristupu isključivo fotografija kao i određena likovna estetika u njoj. U suvremenoj fotografiji, fotografija je tek jedan od načina za postizanje cilja. Konceptualni, suvremeni fotografi u osnovi su fotografi koji protjeravši estetiku koriste fotografiju tek kao sredstvo a ne fotografiju u njezinom esencijalnom smislu. To je jedan od razloga zašto mnogi klasičari misle kako je suvremena fotografija zapravo loša fotografija. Upravo zbog toga što se ne fokusira na samome subjektu nego na ideji, često ignorirajući estetska i tehnička pravila koja su "sveto pismo" u svijetu "čiste" fotografije. Iz tog razloga mnogi će fotografski autori idealizirati Anselu Adamsa ili recimo Henri Cartier-Bressona dok će za Andreasa Gurskog misliti kako je to sigurno neka neslana šala. No da se ne zavaravamo, stvari itekako idu i u obratnom smjeru jer danas u ovom suvremenom dobu, čini se kako je suvremena isključivost spram klasične fotografije daleko više izraženija.

Ja fotografiram analogno, dakle i dalje na film koristeći sada već staru tehnologiju ručne izrade fotografija. Da se razumijemo, nemam ništa protiv digitalne fotografije i sveopće demokratizacije fotografskog medija, kao što nemam ništa protiv toga da svi imaju olovku u ruci i priliku nešto napisati, no imam jako puno protiv loših, tankih i trajavih koncepata, koji se s obzirom na lakoću i brzinu korištenja digitalnog medija sve češće viđaju, pretvarajući sve u jeftini elektronski kič. Dakako da to vrijedi i u obrnutom slučaju, jer na koncu konca medij je tek medij, no moj odabir analognog fotografskog medija isključivo je osobne prirode a to je već neka sasvim druga tema koja zadire više u filozofiju no u fotografiju, a o kojoj sam nešto više rekao u svojoj bilješci "Wabi-Sabi".

Nego vratimo se mi fotografiji. Što se tiče mog izbora za crno-bijeli pristup u dobu kada je to pomalo zastarjela stvar, objašnjiva je s moje strane relativno jednostavno.

Već sam napisao kako je crno-bijela fotografija vrlo minimalistička umjetnička forma i za razliku od fotografije u boji, ne nastoji oponašati svijet na način kako ga ljudsko oko može percipirati, te je u svojoj osnovi crno-bijeli pristup apstraktan način za interpretaciju i transformaciju onoga što bi se moglo odnositi na našu stvarnost. No osim toga ja možda imam i jednu manu a to je da spadam u određeni postotak ljudi koji sanjaju i svojih se snova sjećaju isključivo crno-bijelo (12% svjetskog pučanstva kako neka istraživanja tvrde).

Pa čak i kada u trenucima samoće zgrabim u vlastita sjećanja ona mi se prvo ukazuju kao intenzivan osjećaj doživljenog i proživljenog dok je boja tercijarna stvar, nešto što niti ne primjećujem. Htio ili ne protiv sebe ne mogu, kao što se ne mogu definirati, ili me ne treba definirati kao klasičara jer to svakako nisam u potpunosti. Više sam negdje na relaciji Klasična Fotografija - Suvremena Fotografija, Jin - Jang, Dr. Jekyll - Mr. Hyde. Uostalom gdje piše da suvremeni fotograf nužno mora stvarati u boji? Eto, za sada iz demokratskih načela pružam priliku i daltonistima da dožive ono što se u ovome trenutku nalazi u mojim fotografijama i što sam dužan prvenstveno samome sebi napraviti. Sutra, kada i ako potrošim sve crno-bijele slike oko sebe, ostavljam si prostor za odmak od monokromatske introvertiranosti u kojoj se sad nalazim, te si dajem mogućnost društveno angažiranog ekstrovertiranog korištenja kolora, ukoliko će mi on pomoći da se na najbolji mogući način izrazim. Hoću li pri tome biti suvremen, klasičan ili suvremeno-klasičan, sasvim mi je svejedno, kao što mi je svejedno hoće li netko ili neće nazvati umjetnošću to što ja radim. Za nekoga je to umjetnost a ja umjetnik, dok je za druge to tek fotografija a ja fotograf. No bilo kako bilo, čini se kako je umjetnost danas izuzetno isprostituirana forma, stoga mi je nekako draže biti samo fotograf. Konceptualni suvremeni umjetnik danas može biti i baba s prvog kata koja svakog jutra mobitelom slika madež iznad pupka, čisto radi kontrole jel' joj je što narastao od prošle noći a što se itekako može uzeti kao koncept, dok biti fotografom a naročito dobrim fotografom, ne uspijeva baš svakome.

Ja ne trčim za instant slavom niti materijalnim bogatstvom, uostalom nitko se još nije obogatio ovime što ja radim. Ono što meni treba tek je mir i dovoljno vremena u kojem ću nesmetano tragati za nekim novim fotografijama, koristeći pri tome ono najbolje od klasičnog kao i najbolje od suvremenog. Naime, bez obzira na određenu repeticiju u okvirima klasičnog kao i suvremenog fotografskog stvaralaštva, ne smijemo smetnuti s uma kako je ono što smo danas snimili, već sutra postalo prošlost. Prednost ili prokletstvo u fotografiji? Rekao bih i jedno i drugo, no tiče se kako klasičnih, tako i suvremenih autora. Što ćemo i hoćemo li ostaviti išta vrijednoga iza sebe bojim se kako još uvijek ne znamo, no vrijeme zna jer priznali mi to ili ne, vrijeme je najbolji sudac svemu, pa i nama.

Kako Je Počeo Rat Na Mom Jezeru

Svi smo mi krvavi ispod kože, ali malo nas je spremno "proliti" tu krv pred nepoznatim ljudima. Pisci to čine a i fotografi. Fotografi čine to na neki drugačiji način ali čine, stoga mi nije teško priznati kako sam početak ljeta 2012. dočekaopoprilično depresivan, što razlogom svojih financijskih prilika, što kreativnom blokadom a kojoj je uzrok sve češći strah od egzistencije začinjens stanjem u društvu u kojem su se izgubile sve moralne i čestite ljudske vrijednosti. Društvu u kojem caruje korupcija, lopovluk, mediokriteti i veliki broj ljudi koji žive tuđe živote ne priznajući si u strahu kako im je vlastiti život u stvari jadan. Lažnjaci i glumci.

Jarun je jezero i sportski centar nedaleko od mog stana. Pet minuta biciklom do njega. S obzirom kako sam te godine odustao od odlaska na more, česta posjeta jezeru bila je opcija koja bi me izvukla iz stana i odvukla od crnjaka u vlastitoj glavi. Ništa posebno ili spektakularno neće se pronaći na nekih 6 kilometara oko njega. Veliko i malo jezero, regatna staza i jedan mali komadić divljine. Nekoliko kafića, uređenih plaža i sportskih terena za rekreaciju, te ljudi koji sve to ispunjavaju. Činjenica je kako većina zagrepčana u stvari ne odlazi na Jarun jer voda im smrdi kažu, voda koja se ne može mjeriti s morem reći će većina, kao da i sam ne znam što je to more. No toga ljeta Jarun je bio prilično živ, popunjenim ljudima koji su poput mene većinom ostali i provodili ljeto u Zagrebu ali i određenim brojem stranaca, koje sam često sretao. Ranojutarnja šetnja s psom na nasipu i kupanje s njim u jezeru dok još nema nikoga, bio je moj jutarnji plan, a sunčanje i kupanje te izležavanje u hladu uz neku dobru knjigu i povremeno lurkanje zgodnih žena po plaži bio je moj popodneveni plan. Pokoja partija odbojke na pijesku također je bila u planu, razmišljao sam jedno jutro na samome početku ljeta, dok sam sjedio u kafiću tik do velikog jezera i pio jutarnju kavu po happy hour-cijeni prelistavajući dnevne novine u kojima su i naslovi dovoljni da vam pokvare dan.

Situacija koja se za vrijeme moje jutarnje kave odvijala na plaži nedaleko od mene privukla mi je pažnju. Dva filma u džepu i mali 35-milimetarski rangerfinder s kojim sam se već odavno srodio nešto je bez čega rijetko izlazim van. Otvaram kutijicu crno-bijelog filma i punim fotoaparatom njime. Volim taj analogni ritual, reset misli i priliku za nove fotografije. Namještam prvi snimak i procjenjujem gdje bih mogao stati i napraviti fotografiju, a da ostanem neprimijećen, da ne poremetim auru fotografskog fluida u prizoru na plaži. Objektiv 28-milimetarski, moj omiljeni i zapravo jedini koji imam. Ustajem od stola i praveći se nezainteresiran prelazim tih nekoliko metara do plaže držeći fotoaparatom diskretno uz bedro. Stojim iza leđa starijega gospodina koji zamišljeno sjedi na plaži. Čini se jednog od onih jezerskih starosjedilaca koji su mnoga ljeta proveli na ovoj šoderici, a koji zauzimajući mjesto za jednu ležaljku ne dopušta svojom prisutnošću mladiću koji ih slaže da popuni red. Malo čekam. Mladić uzima još jednu ležaljku s uredno složene hrpe i počinje je nositi.

Prinosim tražilo fotoaparata oku i kadriram u hipu, oblačno je, loše svjetlo. Nekako imam osjećaj da se loše osjećamo sva trojica. Okidam. Jedan snimak. Dovoljno. Je li mi pobjegao horizont? Vjerojatno. Jebeš horizont. Promatram još malo situaciju te se okrećem svojoj nedovršenoj kavi i depresivnim novinskim člancima. U tom trenutku sunce se počinje sramežljivo probijati između tankih oblaka. Poželim ponoviti snimak, no maloprijašnja je scena nestala. Stari gospodin odlučio je otići. Uzima svoj mali ruksak i prepušta mjesto mladiću, koji sada može postaviti i tu preostalu ležaljku te u potpunosti ispuniti red.

Sunce se konačno odvažilo punom snagom obasjati jezero, pretvorivši donedavna otužnu scenu u egzotičnu plažu čudesne ljepote i tirkiznoplave vode, istu onakvu kakvu je većina nas negdje vidjela u kojekakvim prospektima ili na internetu, a na njima nikada nije bila. Mladić koji je slagao ležaljke za sunčanje nabacio je veseo osmijeh te u ritmu nekakve chill-out glazbe, koja se čula iz bara, nastavio s poslom. Dan kreće ka usijanju, a građani ovoga grada polako počinju popunjavati plaže Zagrebačkoga mora. Ljeto je počelo... unatoč tome što je i dalje oblačno vrijeme, loše za fotografiju i loše za sve nas.

© Max Juhasz

Goodbye My 35mm Friend

Živjeti svoj fotografski san u vremenu nikad težem za fotografiju kao i fotografe, neprestana je bitka koja traži određenu žrtvu. Znao sam da neće biti lako, no nitko mi nije rekao da će biti ovako teško. Ipak, način života koji sam odabrao nosi i određene benefite uz pomoć kojih lako zaboravljate teškoće kroz koje prolazite. Ako nemate prevelikih apetita, ako ne sanjate o slavi i novcu, imate priliku živjeti jedan jako kreativan, sretan i ispunjen život, prepuštajući vremenu brigu o tome da li je život koji ste odabrali bio, ili nije bio uzaludan. Za sada to još nitko ne zna... osim mene.

Kao skoro svaki početnik u fotografiji, i ja sam se početkom devedesetih, kada sam tek počeo fotografirati, upustio u istraživanje svoje najbliže okolice, u istraživanje svoga grada. Nekoliko godina kasnije i sa nešto više utakmica u nogama, otpočeo sam rad na svojoj prvoj fotografskoj seriji pod nazivom "NOĆNIK", projekt na kojem sam radio pune dvije godine (1997/98), da bih svoju dugogodišnju skitnju po Zagrebu završio serijom "JARUN" koja je nastala u ljeto 2012. godine. Obje su, uključujući i seriju "URBANI TRENUCI", dijelovi zagrebačkog ciklusa, u potpunosti zaokružena cjelinu mog "long time" uličnog projekta na kojem sam radio u razdoblju između dvije zajednice, Jugoslavenske i ove Europske (od 1991. do 2013.).

U mojim fotografijama teško se mogu pronaći prepoznatljive i već mnogo puta viđene gradske vedute a naročito simboli grada, jer samo beton, cigla i žbuka ne čine grad. To je tek pozornica. Grad čine ljudi, što shvatiš tek kada ti ga poruše i kada nestanu oni koje si poznavao, s kojima si se družio, išao u školu, pecao na Dunavu, kod kojih si se šišao, kupovao ribu, kruh, mlijeko, voće i povrće, s kojima si se grlio, ljubio, volio i svađao, kao i mnogi oni koje si viđao ali nikada niste izmjenili niti jednu jedinu riječ, možda tek osmijeh. Ljudi su srce grada, ljudi su grad.

A u gradu se rijetko događalo da uza se nisam imao svoj mali 35 mm foto-aparat s optičkim tražilom. Jednostavan za rukovanje i nošenje, savršen za ulicu. Savršen i za one slike koje me ponekad "preskoče", nudeći mi tek privremeno zadovoljstvo fotografiranog i uhvaćenog, nesvjesno snimljeni komentar ili vlastito stajalište unutar fotografske slike, naknadno iščitano u trenucima stvarnosti koju živim i spremnosti da prihvatim ono što nisam odmah i u potpunosti vidio. 35mm foto-aparat kao bilježnica za hvatanje slika što svakodnevno promiču pored mene.

Life & street fotografija te Zagreb kao motiv i važan segment mog fotografskog odrastanja, rada i stvaralaštva, za mene je završen.

Objesio sam svoj mali 35mm foto-aparat o klin, tog vjernog suputnika s kojim sam se družio nešto više od dva desetljeća, a u ruke uzeo foto-aparat nešto drugačijeg formata i nastavio dalje, prema nekim drugim fotografijama. Kamo će me on odvesti ne znam, a nije ni važno. Važno je da sam na križanju skrenuo na neko novo fotografsko putovanje kojem se neizmjereno veselim. A ti Zagrebe, bio si stvarno dobar prema meni. Još od '85 kada sam se kao provincijalac iskrcao iz vlaka Vinkovci - Zagreb pa sve do danas. Sada je konačno došao red da ti uzvratim, jer - kao što i sam znaš, ti i ja se volimo tajno... a sada i javno.

© Ema Juhaz

MISAO Br. 7

Analogna tehnika je sporiji medij nego digitalna i daje mi dovoljno vremena da prizor ispred sebe doživim prije samog okidanja, kao i dovoljno vremena da nakon okidanja razmislim i odlučim da li je to doista ona fotografija koju stvarno trebam.

Noćnik

Zagreb, Zagreb
slivnik Hrvatske
Grad otmjenih
i ubogih...

... napisao je potkraj devedesetih moj prijatelj, a dobrim dijelom i sudionik ovog projekta, pisac i kompozitor za lutnju Damir Car.

Zakoračivši u tridesetu, oženjen i s malom kćerkom, podstanarčio sam tih godina u potkrovlju jedne od stambenih zgrada u južnom dijelu Trešnjevke, nedaleko od jezera Jarun, koje se zahvaljujući Univerzijadi '87, od nekada napuštene šoderice pretvorilo u pravo jezero i istoimeni Sportsko rekreativni centar. Boreći se s obvezama i odgovornostima koje su me tada pratile kao mladoga supruga i oca, preostali dio energije koji je i dalje golicao moju znatiželju tjerajući me u zagrebačku noć odlučio sam na neki način iskoristiti prije no što posve nestane.

Kanalizirati ga putem fotografije kao svojevrsnu posvetu svim noćnim lutanjima, mojim i moga najboljeg prijatelja, jer ako je dnevnik pisani zapis o proživljenim događajima tijekom dana, noćnik bi u ovom slučaju bio slikovni zapis o nekim proživljenim događajima tijekom noći.

Fotografirati uvijek idem sam, no dok sam radio na *Noćniku* išao sam često s Carem, nenametljivim i pouzdanim kompanjom s kojim i danas dijelim mnogo toga. Tih godina tamarali smo Zagrebom uglavnom kasnih noćnih sati, zavlazeći se onamo kamo nas je odvodila znatiželja, uvijek u ulozi promatrača, ne tragajući za posebnim efektima i prizorima. Suradnja s policijom ili ulazak u *underground*-scenu da bih fascinirao fotografijom nije bio predmet mog interesa. Tek uzeti fotoaparat, otvoriti oči i izaći u maglovitu i melankoličnu zagrebačku noć. Prepustiti se bilu grada i onim običnim, svakom čovjeku dostupnim situacijama i ugođajima u barovima, klubovima, ljudima u tom ambijentu, sve do susreta s pijancima, noćnim spavačima i beskućnicima na željezničkom kolodvoru u sitnim satima, sumnjivim likovima u lunaparkovima, kičastom novogodišnjem ili fašničkom gradskom ugođaju... Nas dvojica bili smo i rijetki sretnici, muškarci među ženskom publikom, na sramežljivim počecima muškog striptiza u manje poznatim klubovima, mjestima koja uglavnom više ne postoje. Tek svjetlosni trag fiksiran na emulziji kolor-filma visoke osjetljivosti, zamrznuto svjedočanstvo noćnih trenutaka, ali i vremena, poput zamrznutih pokreta osamljenih lutaka u izlozima danas već mahom propalih i zatvorenih dućana u ovome gradu... gradu otmjenih i ubogih.

Tko Sanja, Zlo Ne Misli

Očekujem dostavljača iz tiskare koji će mi dostaviti probnu knjigu, draft otisnutu, da je pregledam i dam zeleno svjetlo za tisak a kojem ću naravno nazočiti ako sve bude u redu, sutra ili prekosutra. Moja druga knjiga NOĆNIK možda mi ne nosi toliko uzbuđenja kao prva jer kako i sami znate, sve što radite prvi put nezaboravno je. No, donosi mi zadovoljstvo u spoznaji kako nisu uludo bačene mnoge noći u kojima sam gluvario sa svojim foto-aparatom opraštajući se, a da to tada nisam ni znao, od komercijalne fotografije i prelazeći na drugu stranu ulice, na onu gdje je važnije BITI nego IMATI. No ni to se ne događa preko noći. Treba vremena i treba dobra šaka snova koje ćeš prosipati putem iza sebe, da se ne izgubiš i ne zalutaš jer kada se tu i tamo osvrneš, što svi katkada činimo, vidiš da u stvari nema nikoga iza tebe, tek zrnca tvojih snova uvezanih u knjige i izrađenih u fotografijama. I to je sve što će ostati iza tebe. Ispred je put kojim koračaš a iza tebe su samo prespavani snovi prosuti po putu i tako mora biti ako želiš BITI.

Važno je samo ne smetnuti s uma da ne dijele svi tvoje snove a još manje sanjaju iste, te biti svjestan da je u stvari malo onih koji će iste i prepoznati, osjetiti i pronaći nešto sebi blisko u njima. To su zvijezde. Ljudi s kojima dijelite isti duh, svoje bivstvo u slici i s kojima uspostavljate nevidljivu konekciju putem slike. Zbog njih vrijedi putovati i njih će te nedvojbeno sretati po putu, tu nema sumnje. Oni su u stvari vaše pogonsko gorivo jer kada se tu i tamo umorite, kada žuljevi postanu i previše bolni, sve se zaboravi u blizini onih koji su na istoj valnoj duljini. Nema ih puno, ali ih ima.

To su srodne duše i prema njima treba biti osobito nježan ali i zahvalan. Jer oni vam omogućuju da i dalje idete za svojim snovima i stvarate. Oni su ti koji vam pomažu na putu, a neki su i sami putnici, bez kinte u džepu no sa prgršt snova za kojima idu. Sanjari. Skoro pa izumrla vrsta u svijetu gdje kraljuje novac i sve ono što s njime ide. To su sretni ljudi.

IMATI je teška droga, znam po sebi jer iako nemam puno bio sam u periodu u kojem je to bio imperativ. Sada se želim riješiti i ovoga malo što imam. Guši snove i krade slobodu. Robovati materijalnome i biti njegov serviser nije više moj san, u stvari nije nikada ni bio, tek forma koju se moralo zadovoljiti da ne iskačeš iz društvenih okvira kojemu je dirigent netko treći a vi marioneta na tankoj, vrlo tankoj niti koja u svakome trenutku može puknuti. Čini se kako je danas mnogima u stvari i pukla. Takva su vremena. Beščutna.

No, kada smo već pri snovima priveo bih kraju ovaj moj e-knjižuljak jednim iznimnim i potpuno neočekivanim snom koji me još uvijek intrigira. Naime, već 47 godina sanjam u crno-bijeloj tehnici, tj. barem se tako sjećam svih snova kojih se mogu sjetiti prije no što ispare i nestanu iz moje glave.

Time po nekim istraživanjima spadam u 12% svjetskog pučanstva koji se svojih snova sjećaju isključivo u crno-bijelome. To nije ništa neobično kaže struka koja se bavi psihologijom i psihijatrijom, svakovrsni magovi i vračevi REM-faze. Crno-bijeli snovi nikada mi nisu predstavljali neki problem, niti sam se na to posebno obazirao sve do danas, kada sam po prvi puta sanjao u boji ili točnije rečeno, kada sam se svog sna sjetio u boji, tj. svega tri intenzivne boje; zelene, žute i svijetlo plave.

Došavši jutros iz noćne smjene, jer već neko vrijeme radim posao koji nema nikakve veze sa fotografijom, sjeo sam sa šalicom zelenog čaja uz svoj stari PC i otvorio datoteku "Urban_Moments_Book_RAW.doc" odlučivši se po tko zna koji put ponovno je pregledati, popraviti i dopisati eventualno riječ-dvije u tekstu ili izbrisati isto toliko. Dodati, oduzeti ili premjestiti još poneku zaostalu fotografiju, prije no što svoju slijedeću knjigu konačno pustim u život i završim već jednom sa zagrebačkim ciklusom. Jednom za svagda.

Da se razumijemo, od fotografije kakvu ja radim u ovoj zemlji nitko normalan ne živi, a na ovim prostorima se nikad i nije moglo živjeti jer tržište za takvu fotografiju ne postoji. Uostalom, vremena su takva da se sve lošije ili nikako ne živi ni od komercijalne fotografije kojom se već odavno ne bavim, još od vremena dok se od iste moglo pristojno zaraditi. Vremena kada je fotograf bio doista i fotograf a ne tek prst na okidaču foto-aparata i "grafički dizajner" koji više vremena provodi na svom PC-u peglajući po Photoshopu a ne iza kamere. Na usluzi i po želji razmaženim klijentima pred kojima se sve češće ostavlja dostojanstvo, za male pare i da se preživi. Razlog više da sa zahvalnošću prihvatim posao u svojoj struci na poslovima nadzora vatrodajavnih sustava i video-monitoringa. Vatrogasni tehničar u maloj tvrtki koja svoje usluge pruža jednom velikom IT-Centru i isto takvom poslovnom objektu, ako ne najvećem a onda sasvim sigurno najvišem u gradu zagrebu. Status quo koji mi omogućava da ostanem barem još neko vrijeme uz samoga sebe i svoju fotografiju jer bih u protivno sve poslao k vragu i otišao u Abesiniju za avijatičara... kako reče gospod Šafranek, jedan od likova iz našeg najboljeg filma svih vremena; "Tko pjeva zlo ne misli". Tretiram taj posao poput nužnog zla, dok ne prođe ovo društveno i ekonomsko ludilo, nastojeći poput većine hrvata ostati barem na površini i preživjeti. Tretiram ga tako, no u stvari ni sam ne znam koliko će to sve skupa potrajati. No, prije ili kasnije i ovaj ću posao ostaviti, kao što sam ostavio i prijašnji.

San

Sve teže podnosim te noćne smjene. I premda posao nije takav da ćeš se ne znam kako umoriti, doma dolazim kao prebijeno pseto. Tuširanje, doručak, ritualna šalica zelenog čaja i pokoja cigareta na balkonu prije no odem u krevet i odspavam do podneva, a popodne obično prođe u traženju samoga sebe, nakon što ti je potrebno neko vrijeme da se prisjetiš tko si, gdje si, s kim si, koji je dan, godina i tko je na vlasti, HDZ ili SDP.

Legao sam oko 11:00, bez doručka, tek sa šalicom čaja koju sam srkutao od 7:30. Legao sam u nevrjeme reklo bi se. U vrijeme kada većina ljudi radi sve u šesnaest. Iz tog razloga moj bioritam je i potpuno drugačiji od većine drugih ljudi, no to je već neka druga priča.

Zaspao sam... sanjam...

Scena prva; nalazim se na Vukovarskom autobusnom kolodvoru, čekam autobus br. 17 na tramvajskom okretištu Borongaj, bus br. 17 vozi za Remizu. Apsurdno. Žurim doma.

Scena druga; u dnevnom boravku preslagujem, tj. pokušavam složiti nekakav otirač ili tepih iz više djelova, otirač je od bambusa ili već nečega sličnog a ima nekakvu debelu crnu crtu po sebi koju treba slijediti pri sastavljanju. Uspijevam i kurčim se svojim postignućem prekrasnoj i izrazito zgodnoj ženi duge crne kose koju uopće ne poznajem ali me privlači, šaljući joj putem mobitela sliku mog savršeno sastavljenog tepiha.

Scena treća; nalazim se u dnevnom boravku svoga drugoga stana koji u stvari ne postoji. U njemu su moja supruga koja spravlja ručak gošći, zgodnoj ženi kojoj sam poslao fotografiju složenog tepiha / otirača. Tu su još i moj otac i majka koji žive u Vukovaru. Majka me zamoljava da odem u obližnju pekarnu po tijesto za crni kruh kako bi ga supruga ispekla za ručak.

Scena četvrta; penjem se po izrazito strmoj litici na putu prema pekarni a pokraj mene penje se i neki nepoznati mladić. Obojica se pokušavamo zadržati na njoj. Mladić pada s litice i pogiba, ja se uspijevam popeti.

Scena peta; tragam za ŽUTIM šatorom u kojem me očekuje vrlo važna žena a ja nestrpljivo žurim da se sretnem s njom premda ne znam razlog tome. Ispred sebe imam ZELENI šator. Ulazim u njega gdje me dočekuje neka starica. Zeleni šator nema zadnju stranicu nego se kroz nju vidi žuti šator no između ta dva šatora nepremostivi je ponor. Tražim savjet od starice kako da dođem do žutog šatora.

Starica doziva nekoga izvana i u šator ulazi mlađa žena, bezlična izgleda i sa nekim čudnim držanjem. Žena prema kojoj čovjek može mirne duše biti ravnodušan. Izvodi me iz zelenog šatora.

Scena šesta; žena koja me je izvela iz zelenog šatora nešto mi objašnjava no ne razumijem njezin jezik. Uzima moju ruku i stavlja je na svoju zadnjicu. Osjećam pod prstima da nosi pelenu. Zgrozio sam se nad tim. Hodamo pejsažom koji je poput američkog divljeg zapada u kojem se nalazi kamp prikolica ispred koje nas dočekuje njezina majka i dvoje njezine djece, oboje svijetle kose. Njezina majka u rukama drži košaru u kojoj se nalazi nekoliko malih bijelih mačića. Prekriveni su buhama koje po njima plaze. Neke od buha su začuđujuće velike i brze a iste se nalaze i u kosi na tjemenu njezine dvoje djece. Zamjećujem samo tjemena njezine dječice ne razaznavajući kojeg su spola. Odlazimo. Vodi me prema žutom šatoru i još jednom stavlja moju ruku na svoju stražnjicu s pelenom. Ovoga puta nisam više zgrožen time.

Scena sedma; ulazim u žuti šator. Unutra me dočekuje izrazito mršava, visoka i ružna žena šiljatog nosa te rijetke duge crne kose koja joj je padala po ramenima u rezancima. Viša je od mene za glavu, ako ne i dvije. Na sebi nosi nekakvu haljinu SVIJETLO PLAVE boje koja joj doseže do malo ispod koljena. Haljina ima čipku na krajevima rukava i na ovratniku, te nekakve sitne bijele uzorke po sebi. Ima nešto čudno u njezinim mršavim kukovima. Preširoki su, kao i razmak između njezinih tankih nogu koje joj iz tijela izlaze poput stativa za rugby, ali prema zemlji. Prilazim joj premda mi je odbojna a ona svojim dugim, tankim i nevjerojatno snažnim rukama uzima moju glavu te je privlači ka svojim tankim usnama. Ljubi me, gurajući polako svoj debeli jezik u moja usta, poput nekakvog ljigavog puža golaća. Nemoćan da se oduprem osjećam sol u ustima i budim se.

.....

Ove bilješke pisane su u svojevrsnom kreativnom intermezzu što se tiče samog fotografiranja. Prvotno sam ih počeo pisati na svom facebook profilu, onako spontano i nenamjenski, no s vremenom su prerasle okvire facebooka te sam ih odlučio sačuvati objedinjene u ovom elektronskom obliku.

O AUTORU: Max Juhasz rođen je 1967. u Vukovaru. Fotografirati počinje 1991, za vrijeme rata u Hrvatskoj. U radu se najviše koristi jednostavnim fotoaparatom s filmom. Izlagao je samostalno i na mnogobrojnim skupnim izložbama. Portfolio mu je objavljivan u uglednim domaćim i inozemnim časopisima te on-line magazinima za umjetničku fotografiju. Osnivač je i član kolektiva 'KADAR 36', te član Hrvatskoga društva likovnih umjetnika (HDLU). Izdao je dvije autorske foto-monografije a treća je na putu. Živi i radi u Zagrebu.